

ЛННБ України ім. В. Стефаника

01271791S

13

Земельный рефератъ цивильноѣ управы
Подкарпатскоѣ Руси.

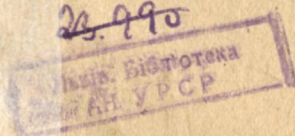

Ч. 1.

ЯКОЊ ПРАЦЊ ТРЕБА
ДЛЯ ДВИГНЕНЯ ХЛѢБОРОБСТВА
ВЪ ПОДКАРПАТСКОЙ РУСИ.

Выдавництвоѣ и накладомъ земельного реферату
цивильноѣ управы Подкарпатскоѣ Руси въ Ужгородѣ.

25.990

338:63/(c47.749)

ОЛЬДРИХЪ ЛУЖНЫ,
инспекторъ рольництва.

23. 290

Цѣлы и напярмы хлѣборобства въ Подкарпатскѣй Руси.

Коли приглянеме ся нинѣшному станови хлѣборобства та науки у селянъ Подкарпатскоѣй Руси, то побачиме, що дотеперь дуже мало робивъ кто що небудь для пѣднесеня того такъ важнаго въ свѣтѣ стану. И треба буде великихъ старанъ, щобы въ десятилѣттю наздогнати то, що занедбало ся въ давныхъ лѣтахъ. Що и ту бачиме погубнѣ слѣды войны, про се нема що згадувати. Подкарпатска Русь есть а можъ сказати буде и дальше иранною чисто хлѣборобскую.

Тяжко буде тутъ розвинути промыслъ який, хиба деревный. Разъ тому, що камѣнный уголь далеко, а по друге тому, що нема тутъ сырыхъ плодовъ.

Но най нѣкого не впроваджуе въ блудъ переважно гориста часть краю, бо и тамъ на височинахъ найдеме хлѣборобѣвъ, що плекають стада коровъ, та овецъ, а середъ глубокихъ лѣсѣвъ пчолярѣвъ. Зновъ въ мокрявихъ околицяхъ найдеме плеканье кошикарскоѣй лозы.

Цѣлый край се земля хлѣборобѣвъ съ всѣлякими хлѣборобскими галузями. Тому треба доложити всѣхъ старанъ, щобъ пѣднести хлѣборобство — бо оно е основою державы.

Вже за мадярських часів була основана якась експозитура міністерства земельних справ, що називалась „kirendeltség“ съ гарною програмою діяльності; але підъ покривкою ширення поступу въ хлѣборобствѣ приходивъ вовкъ въ овечій скуръ — мадяризація, яка была головною цѣлю того „kirendeltség“-у.

А треба бы, ту експозитуру по перенятю зреорганізувати докладно а тогды она буде могла благодарно працювати для добра руського народу. Щобъ допровадити хлѣборобство до розцвѣту, треба зробити ось що:

1) Треба дати хлѣборобамъ знанье такъ загальне, якъ и господарске.

Такъ загальне якъ и господарске образованье залежить въ першій мѣрѣ одъ заснованя и устроєня достаточного числа народныхъ школъ. Але сами школы не выстарчать. Они мусять быти вивѣнованѣ у всѣ потребнѣ для доброѣ науки середники а головно мати добрыхъ учителѣвъ.

Господарскій поступъ въ хлѣборобствѣ будуть попирати: Въ першій мѣрѣ вже заснованый **земельный рефератъ** цивильноѣ управы Подкарпатскоѣ Руси а такожъ жупанатскѣ земельнѣ инспектораты.

Але кромѣ того треба вже теперъ подумати о **заложеню хлѣборобскихъ школъ** а въ першій мѣрѣ одновити и впровадити въ житье тѣ, що были (господарска школа въ Свалявѣ, молочарска въ Ныжнемъ Верецкѣмъ). Учителскѣ посады въ тыхъ школахъ можна бы обсадити вже теперъ навѣть, а учителѣ могли бы быти на разѣ вандровными учителями господарства.

Господарскѣ школы треба вивѣновати не лишъ въ добрѣ по дручники до науки але такожъ

оддати для школы взѣрцевое школьное господарство, бо добре каже латиньска пословица: Слова зворають, але примѣры переконають (*Verba movent — exempla trahunt.*) На се треба памятати при каждомъ поучованю, та выяснюваню, бо селянинъ се невѣрный Тома, такъ довго не вѣритъ, доки не увидить на власнѣ очи. Съ тоѣ причины конечнымъ было бы устроити кромѣ школьныхъ селянскихъ господарствъ ще **де-школьна взѣрцевыхъ господарствъ** у тутешнихъ селянъ (але близько мѣсть, такъ щобы селяне, йдучи до мѣсть, могли їхъ бачити).

До дальшихъ способѣвъ движеня хлѣборобства належалобъ заснуванье **господарскихъ спѣлѣнь, библиотекъ та поширюванье госп. часописей.**

Уладжуванье хлѣборобскихъ **выставъ** для земельныхъ плодѣвъ, худобы, дробноѣ домашноѣ птицѣ, господарскихъ знарядѣвъ — замѣсть продавати селянамъ звичайнѣ ту одмѣны треба продавати **лѣпшѣ одмѣны** збожа та знарядѣвъ господарскихъ, а черезъ сесе осягне ся подвойну цѣль: по перше дасть ся щось лучшего а по друге поширить ся уживаня такихъ господарскихъ знарядѣвъ та лучшихъ насѣнь, якѣ суть важнѣ и корыснѣ въ тихъ обставинахъ — бо черезъ то викликати можна поступъ въ управѣ землѣ.

Зле управлена земля дае злѣ жнива, а добра управа мусить по́днести значно богатство плодѣвъ.

Дуже корисно впливали бы на по́днесеня хлѣборобства **подорожи селянъ** до краѣвъ, що вже поступили напередъ въ хлѣборобствѣ якъ прим. до Чехъ и Морави — туди такожъ можъ буде **высилати селянскихъ синѣвъ на однорочну практику**, щобы выдосконалювали своезнанье та практичнѣ

досвѣды, а потомъ поправляли свое власне газдѣ в-
ство. Се безперечно допроводжувало бы до по-
лѣпшеня житя руського хлѣбороба.

Звернути бѣльше уваги передовсѣмъ на тѣ
галузи плеканя земельныхъ плодовъ, котрѣ от-
повѣдають природнымъ условиамъ.

При продукціи господарскихъ ростиныъ треба
мати на увазѣ и то, що е поживою для людей
(жито, пшениця, ячмѣнь, овесъ, гречка, стру-
ковѣ, бароболѣ) якъ такожъ на тѣ ростины, що
будуть предметомъ вывозу, до якого належить
кендериця.

Се певне, що при пильномъ выборѣ одмѣнъ
насѣня одержиме при доброй управѣ землѣ
высшій сборъ. Передовсѣмъ тодѣ, якъ переве-
деме **меліорацію** (одводнене) тихъ забагненихъ, за-
кислихъ земель.

Якъ возьмеме подъ увагу, що дали хочбы
выслѣды американьского способу ублагородню-
ваня кендерицѣ, то вже зъ того можеме вносити
що можеме осягнути тою дорогою у насъ съ
кендерицѣ, а вже не говоримъ про инши плоды
передовсѣмъ про пшеницѣ, жито чи крумплѣ.

Полудневыхъ склоновъ горъ можъ съ успѣ-
хомъ ужити чи то въ поширюваню **винницъ**, чи
овочевихъ садѣвъ.

Черезъ полѣпшанье способу управы вин-
ницъ и добре урядженя пивницъ можно значно
пѣднести и скѣлкость и якѣсть вина також у
малыхъ вынарѣвъ, а се мае велике значѣне для
вывозу и цѣны вина.

Поширенье и доцѣльне веденье садѣвництва
буде въ можности не йно дати краевымъ потре-
бамъ достѣ овочѣвъ, але такожъ вывозити овочи
першого класа т. зв. **столовѣ**.

Для дви́гненія садѣвництва треба буде зре-
організувати існуючі державні **овочеві школи**
въ Свалявѣ и Ужгородѣ та такъ поширити,
щобы отповѣдали потребамъ краю.

Въ околицяхъ, що терплять на надмѣръ вог-
кості а не дадуть ся одводнити буде вповнѣ
добрымъ **плекане кошикарскоѣ вербы**. Дорожнеча
скуръ довела до уживаня плетенихъ кошиківъ
подорожнихъ, а тѣ кошики такъ розширилися
и навѣть люде до нихъ звикли, що плекане ко-
шикарскоѣ вербы буде приносити дуже добрый
доходъ.

Стѣнжати такожъ потребують большоѣ уваги
— меліорації — то є о дводненя яи наводненя,
а їхъ вартѣсть можъ ще сильно подвоѣти вап-
нованємъ та гноєнемъ, та значно полѣпшити
вартѣсть травы.

Занедбанѣ **пасовиска** треба такожъ змеліору-
вати и справити подсѣвами добрыхъ травъ та
штучными погноями та тымъ довести пасовиска
до стану товстыхъ пасовискъ. Вложеный ка-
питаль виплатить ся стократно на випасѣ
худобы.

Въ гористыхъ околицяхъ треба звернути
большу увагу на збиранє **лѣкарскихъ** ростињ, що
дуже гарно розвивають ся тамъ. До тоѣ працѣ
можуть взяти ся дѣти — а се выйде на корысть
та буде помочію для тихъ найбѣднѣйшихъ.

Треба буде такожъ звернути больше уваги
на продукцію **домашного снѣта**, яка днесъ дове-
дена войною до краю упадку. Треба буде не въ
одномъ змѣнити дотеперѣшний напрямъ плеканя
худобы, щобы довести до жаданыхъ выслѣдѣвъ.

Въ **плеканю коней** треба буде взяти ся до
нового напряду — до хову коней полукровныхъ

— бо тѣ е найлѣпшѣ въ газдовствѣ. Кѣнь чисто-кровный (отже и кѣнь угорскій) е черезъ надто далеко посунене ублагороднюване съ природы надто нервовымъ, а черезъ то менче цѣнный въ газдовствѣ (те надто велике выделикатнене можно бачити въ томъ, що такий кѣнь е непевный въ ѣздѣ на дальшихъ чи на тяжшихъ дорогахъ.)

Холоднокровный кѣнь не надае ся тутъ на газдовство черезъ свою тяжкость и необоротнѣсть въ горахъ.

Донынѣшний напрямъ плеkania рогатоѣ худобы треба буде докладно зревидувати. А вже теперь можъ сказати, що буде треба выбрати двѣ расы а то одну для полудневыхъ околицъ краю, а другу для полуночныхъ гористыхъ околицъ.

Для низинноѣ части въ полудневыхъ околицяхъ дораджувавъ бы я заведење **краварскихъ чи бериско-ганацкихъ** розплодниковъ — ти одмѣны вызначають ся знаменитими ужитковыми прикметами — коровы дуже молочнѣ, воны суть дуже добрѣ до працѣ та на выпасѣ. Се прикмети, якѣ мають велике значѣня якъ разъ теперь.

Зновъ для околицъ высоко въ горахъ положеныхъ надало бы ся найлучше заведење **швицкихъ** розплодникѣвъ. Ся одмѣна надае ся дуже до тягарѣвъ, а молочнѣсть е справдѣ меншанѣжъ у тамтыхъ одмѣнѣ, а за то е ся худоба odporна на заразы та слабости.

Важнымъ е заложене племенныхъ стаднынъ на деякихъ державныхъ станицяхъ. Черезъ добрый добаръ племѣнникѣвъ, и держане молодника на пасовискахъ довело бы въ короткомъ часѣ до улѣпшеного потомства, котрое служило бы потомъ для розплоду. Въ той способъ

заступила бы Подкарпатска Русь хочъ частинно альпейскѣ краѣ, зъ котрыхъ довозъ розплодникѣвъ днесъ дуже буде тяжкий.

Плеканье овецъ треба буде довести черезъ плянову реорганізацію на найвысшій ступень продукційности и поплатности. Особливу увагу треба звернути на молочну и вовняну расу овецъ.

А щобы прійти зъ помочію и тымъ найбѣднѣйшымъ селянамъ въ нынѣшнихъ тяжкихъ часахъ, щобы улекшити имъ житье, треба буде поспирати годѣ влю козъ, — сихъ коровъ у бѣдаковъ.

Найлучше тутъ надавалабъ ся саньска коза, яка дае и до 5 лѣтрѣвъ молока денно. Значѣне молока для поживы населеня узнать днесъ каждый, головно для дѣтей е оно найважнѣйшимъ кормомъ. Лишь въ найдалше на полуночь высуенныхъ частинахъ краю може бы треба узгляднити козу домашню.

Въ годовлѣ свиней треба буде перевести велику перемѣну. Перемѣна ся буде полягати на переходѣ одъ дотеперѣшноѣ монголѣдцы до породы крижованоѣ мѣжъ йоркширомъ а беркширомъ. Така крижована порода е достъ odporна, а дуже добра до выпасу и зросту. При томъ е дуже породиста. Бо знаеме що монголѣдца опоросить рѣчно 2 разы по 4—6 поросятокъ, а та крижована такожъ два разы але по 8—12 молодыхъ — отже ще разъ такъ богато. Але до того та фхъ тучность, якѣсть мяса та товщу е попросту богатствомъ въ народномъ господарствѣ и мае вартость не лишь для краю, але и для цѣлоѣ державы.

Звычайне тверджене, начебы такѣ крижованцѣ были склоннѣ на слабости, чутливѣ на пѣдсоне не е правдиве. Крижованецъ акклима-

тизуе ся* (приспособлюеся) до каждого клімату. Щеплене проти червонки та держане въ чистотѣ хоронить передъ хворобами.

Зъ огляду на то, що безрога дає мясо зо всѣхъ звѣрятъ господарскихъ найскорше, треба на годовлю безрогъ звернути якъ найбачнѣйшу увагу хочъ бы тому, щобы въ нынѣшнѣй критичнѣй повоенной ситуаціѣ що до вижевлення якъ найскорше прийти населеню зъ помочію.

Пожаданимъ булобъ памятати при засновуваню молочарскоѣ школы на założене при нѣй розплодовоѣ стаціѣ, зъ якоѣ можна буде мати добрыхъ розплодниковъ для годовлѣ у малыхъ хлѣборобовъ.

Занедбувана дотеперъ загально годовля дробу є якразъ дуже важною частею въ хлѣборобскихъ продуктахъ, та жереломъ доходівъ хлѣбороба не зовсѣмъ меншимъ одъ иншихъ. При бѣльшихъ стараняхъ можна дойти до добрыхъ выслѣдовъ. Вывозъ яецъ и дробу може быти однимъ зъ найбѣльшихъ жерелъ хлѣборобскихъ доходівъ.

И тутъ заснованье розплодового курника при школѣ для господинѣ, котра заняла бы ся плеканемъ чистокровныхъ расъ дробу — булобы дуже потребнымъ. Зъ того заведеня могли бы селяне мати розплодовѣ яйца пѣдъ квочку, а вже по небогато рокахъ наставъ бы въ годовлѣ дробу несподѣванный зворотъ до доброго. Спѣлки для годовлѣ дробу та добра лѣтература поучаюча повнили бы зовсѣмъ належно свою службу.

На око не важне жерело доходівъ але прецѣнъ для сихъ найбѣднѣйшихъ околицъ зовсѣмъ не до погорды булобы пчѣлярство.

Недостача цукру та нафты причинила ся до

того, що цїна меду и воску стоїть днесь дуже високо. А наслїдокъ такий, що пчоляръ мае днесь велику нагороду за свою ублагородняючу працю.

Само пчолярство впливає на моральне вихованє, бо житє пчолъ и безупинна їхъ трудячїсть наклонює людей до пильности и оцїадности. А при тїмъ скрїплює розважного и думаючого чоловїка до поглядівъ, що все на свїтї мусить стало йти вь незломнїмъ порядку такъ якъ вь улію такъ такожъ вь краю и державї; а се на нинїшнї часи, вь часи розкидованя можливихъ и неможливихъ идей не безъ значїня.

Запровадженє вь краю одного а доброго систему уліївъ чи то систему моравского улія чи принятого у Словаківъ патенту „Боканаді“ буде зовсїмъ одповїдати цїли. Зьєдиненє всїхъ пчолярівъ вь одну спїлку для продажи меду та воску причинить ся до осягненя належнихъ цїнъ, а до того не допустить до надмїрного пїдношуваня цїны черезъ купцївъ посередниківъ, бо они заробляють а пчоляръ нїчо зъ того не мае.

Про се й згадувати не треба, що належалобы заложити взїрцевый закладъ и взїрцеву пасїку получену зъ курсами про пчолярство.

Чистї мовъ слеза рїчнї воды та потоки не занечищенї ще фабричними одпадками такъ якъ на чужинї, дають можнїсть ще до годовлї пструговъ та раківъ та можуть дати не лишъ ловлю рыбъ для прїємности, але и для виживленя. До теперъ лишъ вь добрахъ Шенборна вь „Vócsi telep“ звернено увагу на розумне плеканьє пструговъ. Але треба буде и вь цїлїмъ краю звернути увагу и запровадити на великї роз-

мѣры годовлю рыбѣ та ракъ вѣ. Треба буде та-кожѣ завести розплѣднѣ ставы для годовлѣ коропѣ вѣ.

Та ще дащо про промыслѣ рѣлничый. Тутѣ треба буде вѣ першѣй мѣрѣ подбати про закла-данье молочаренѣ (хлѣборобскихѣ сполокѣ) та злу-чити вырѣбѣ масла зѣ выробомѣ травалыхѣ сырѣ вѣ якѣ сырѣ ементальскій чи иншѣ.

Такожѣ фабрики овочевыхѣ выробѣ вѣ якѣ консервѣ, мармеляди, лѣсовыхѣ ягѣдѣ буде мати добре поле.

Не меншый, а противно чи не наибѣльшый розвитокѣ будутѣ мати Фабрики лѣсово-дерев-ного промыслу.

Горѣльнѣ могли бы тутѣ менше розвивати ся, але зато вырѣбѣ бароболанѣ мучки, крохмалю, дрѣжджа можуть дуже високо розвинути ся.

Черезѣ поширенье плеканя кошикарскоѣ вербы выплине сама собою потреба промыслу кошикарского та иншихѣ прутяныхѣ выробѣ вѣ.

Вже зѣ того короткого нарисѣ видимо, якѣ великѣ задачи чекають насѣ вѣ хлѣборобствѣ на се, щѣбы край сей поднести на такій ступень продукци, якого жадають нынѣшнѣ обставины. Вже теперѣ можѣ сказати, щѣ мимо всѣхѣ пе-решкодѣ можна буде при вродженѣй працьовы-тости тутешного селянського населеня, а при сполуучастѣ всѣхѣ горожанѣ краю дойти до тоѣ цѣлы, котру ось тутѣ мы подали. А прѣйде ве-ликий добробутѣ вѣ краинѣ, такѣ щѣ кождый горожанинѣ буде мати досить праць и вповнѣ добре буде мѣгѣ жити, та нѣ одному Русиновѣ не треба буде шукати хлѣба вѣ чужинѣ за моремѣ чи деинде.

Организація хлѣборобскихъ школъ и товариствъ.

М. ТВОРИДЛО, агрономъ.

Коли читаешъ нарисъ цѣлей и напряду дѣяльности, яку подавъ инспекторъ рольництва и. Лужни, то маешъ вражѣнне, що той плянъ подавъ патріотъ пріятель селянъ, тутешній русинъ, фаховый знатокъ Подкарпатскоѣ Руси а не чехъ. Авторъ дуже добре зрозумѣвъ потреби краю и одчувъ тяжкое положене руськихъ селянъ, та хоче щиро їмъ помочи.

Тожъ годжу ся вповнѣ съ думками и. Лужного и переклавъ я его плянъ на руську мову, щобы всѣ Русини, котрѣ люблять свою отчину та бажають ей розвитку, а передовсѣмъ розвитку хлѣборобства, бачили то, що намъ въ нашомъ рольництвѣ бракуе, та що треба буде робити для его поднесеня.

Нарисъ пляну работы буде важнымъ не лишъ для влады Подкарпатскоѣ Руси, котра хоче йти съ помочію въ движенію хлѣборобства, але ще больше для кождого горожанина. И всѣ горожане Подкарпатскоѣ Руси повиннѣ йти тутъ съ помочію селянамъ безъ огляду на наши политичнѣ чи якѣ инши переконаня, бо въ поднесенію рольництва въ Подкарпатской Руси спочивае еѣ будущність.

Подкарпатська Русь є **багатою країною**, та **єї населення убоге**, бо промиселъ и торговля были въ чужихъ рукахъ, хлѣборобство занедбане, а инши богатства лежать ще сирѣ неторканѣ. Величезнѣ непрогляднѣ лѣсы карпатскѣ, нетикане культурою богатство полонинъ та пасовискъ, непрослѣдженѣ ще якъ слѣдъ богатства нутра землѣ, не выхоснована ще дотеперь для промислу фабричного сила водна гѣрськихъ рѣкъ та потокѣвъ, не выкористанѣ мѣста, що надають ся знаменито на лѣчничѣ купелѣ та клѣматичнѣ стаціи для хорыхъ, красота горъ и здоровое теплое пѣдсонье, а вкѣнци богатства, якѣ може здобути изъ землѣ хлѣборобъ своими руками та при помочи свого **фаховочого знаня и селяньскихъ организацій**, се будучность Подкарпатскоѣ Руси.

И головно про то фахове знанье и селяньскѣ организаціи хотѣвъ бы я заговорити, не лишѣ тому, що п. Лужни только коротко могъ высказати ся про такъ важну задачу, але и тому, що на то треба буде въ першій мѣрѣ звернути якъ най бѣльшу увагу.

Нашѣ селянинѣ знае вже, що треба ему **организувати ся** до обороны и треба науки не лишѣ загальноѣ въ народныхъ школахъ, але такожѣ фаховоѣ, практичноѣ; ту потребу показала ему и война и житье, тожѣ селянинѣ еѣ шукае. Може самѣ не вмѣе ясно сказати, якоѣ потребуе организаціи и якоѣ школы, але дуже добре одчувае. Оденѣ газда сказавъ менѣ на сю тему ось що: Намѣ треба не паньскихъ (розумій мадярскихъ и незрозумѣлыхъ) але **хлопскихъ школѣ**, такихъ щобъ навчили насъ та нашихъ дѣтей того, що намѣ въ хлопскѣмъ житю потребне. Намѣ треба вмѣти такъ боронитися, якъ купцѣ та робѣтники“.

Та вже не умѣвъ докладно сказати, якъ тѣ школи мають виглядати, яка має бути та хлопська організація и оборона. И майже всѣ селяне такъ думають, але они безрадниѣ.

Вмѣ повинна помочи державна управа Подкарпатскоѣ Руси и интеллигенція.

Треба дати въ першій мѣрѣ хлѣборобови добру школу, таку, якоѣ селянинъ потребує. А школы мають бути такъ **приступніѣ**, щобы селянинъ переконавъ ся, що подавана ему наука въ тыхъ школахъ е направду така, якоѣ онъ потребує, а такъ **приступна**, що онъ чи его дѣти въ неѣ можуть користати. Наука о хлѣборобствѣ повинна бути такъ **зорганизована** и такъ ведена, щобы се селяне **сами** почули и зрозумѣли, що она е для нихъ **конечна**, бо хосенна и до неѣ горнулися.

Маю на думцѣ двѣ sprawy, а се: 1) Хлѣборобскѣ **зимовѣ** школы, **мандруючѣ** школы и **мандруючихъ** учителѣвъ господарства, розумѣся въ **мовѣ** рѣднѣй, зрозумѣлѣй для широкихъ селянскихъ верствъ. 2) Хлѣборобскѣ **товариства** господарскѣ.

1) **Зимовѣ** **рольничѣ** школы. Сесе повинно **бути** певного рода продовженье науки подаваноѣ въ народныхъ школахъ, але вже фаховоѣ про сельске газдовство, де могли бы селянскѣ дѣти, що знають газдовство въ практицѣ, **учитися** въ зимовый часъ вольный одъ работы въ поли через 5—6 мѣсяцѣвъ. Така школа повина **проводити** одно селянське **взѣрцеве** газдовство, щобы въ кождому часѣ могла служити для цѣлоѣ околлицѣ **взоромъ**, якъ треба газдувати. Школа повинна **мати** всѣ **демонстраційнѣ** **рольничѣ** знаряды та **машины**, якъ такожъ **прилады** до **выкла-**

довѣтастацію для досвѣдовъ въ продукціѣ доборныхъ одмѣнъ насѣня.

Въ школѣ тѣй могла бы одбывати ся такожъ въ лѣтѣ наука для дѣвчатъ про домашне газдѣство. А одночасно всякѣ майстернѣ для науки ремесла, якъ ковальства, столярства и т. д.

Школы такѣ треба буде уладити въ каждой околицѣ, яка творить для себе одну господарску одрубну отъ другоѣ цѣлость, а вже конечно въ каждомъ повѣтѣ въ осередку повѣтового житя. Каждая школа повинна быти уладжена одповѣдно до потребъ сѣ околицѣ. Еѣ обовязкомъ было бы такъ изъ своими учениками, якъ такожъ **зо всѣми рольничими организаціями** быти въ безнастанномъ порозумѣню, а одначасно робити все въ порозумѣню съ центральнымъ земельнымъ урядомъ въ Ужгородѣ.

Такѣ школы буде — думаю — заосновувати державна влада для земельныхъ справъ. Але рѣчею громадянства подпирати, а ще радше самымъ давати починъ до основаня такихъ частныхъ школъ, заинтересовати ними населеня. Потѣмъ допоможуть сами селяне, якъ побачуть еѣ вартость.

Другимъ родомъ селяньскихъ школъ хлѣборобскихъ е т. званы **мандровнѣ хлѣборобскѣ школы**, якѣ показали ся головно въ Швайцаріи незвычайно користними.

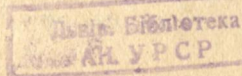
Трохъ чи навѣтъ больше учителейвъ агрономіѣ, — каждый фаховець у своѣмъ званю — творять учительскій сборъ мандровноѣ школы, выѣѣнованоѣ въ демонстраційнѣ прилады до выкладовъ. Школы переѣздыть одъ одного повѣта до другого и розтаборившись въ даной околицѣ уладжують выклады для старшихъ газдовъ та

газдинь. Часъ треваня такого курсу на одномъ мѣстѣ залежати буде одъ обставинъ та одъ того, якого типу є та вандруюча школа: однако на довше надъ три тижнѣ. Я мавъ нагоду бачити, якъ такѣ школы въ альпейскихъ горахъ подорожували по полонинахъ одъ одного газдовства до другого, а за ними йшли великѣ громады селянъ и селянокъ, щобы прислуховати ся, въ чомъ лежить лиха сторона їхъ господарки, та якъ тому зарадити.

Такѣ мандруючи школы мали бы великий впливъ, колибъ умѣли приєднати собѣ населеня своїми добрыми радами на каждомъ кроцѣ. А якразъ тутъ въ Подкарпатскій Руси можуть они въ своихъ першихъ початкахъ дуже сильно причинятися до выкорѣньованя зла въ рольничѣй господарцѣ, бо учитель давали бы на кождомъ кроцѣ практичнѣ науки.

Се можуть быти школи всѣлякого рода, а то для годовлѣ худобы, молочарства, содавництва и городництва управы винограду, управы пасовискъ та полонинъ и т.д. При такій организаціи науки хлѣборобства може дуже красно розвивати ся рольнича культура, и той край гѣрський переважно, занедбаний въ культурѣ, може станути дуже високо — и якъ добрѣ каже п. Лужны — нѣ одному Русинові не треба буде шукати хлѣба въ чужинѣ за моремъ ци деінде.

Кождому ясно, що бракъ руськихъ учительѣвъ не позволить на се, щобы вже заразъ можно утворити багато такихъ шкѣлъ. Тожъ треба буде засновувати тѣ шкѣлъ при помочи руськихъ (українськихъ) учительѣвъ зъ тамтої стороны Карпатъ, а такожъ обсаджувати сѣ школы ческими учительскими силами, що вмѣ-

2
23.920

ють руську мову, а коли тѣ возьмуть ся до дѣла такъ, якъ се розумѣе п. Лужни, то населенье буде односити ся до нихъ зъ повнымъ довѣрьемъ.

А при томъ треба буде тимчасомъ старати ся заложити одну **середну хлѣборобску** школу для виобразованя силъ для всѣхъ хлѣборобскихъ институцій, та постарати ся о руськихъ абсолютныхъ высшихъ земельныхъ школахъ.

2) Не менше важными є **господарскѣ товариства**. Въ культурнѣйшихъ краяхъ не найдешъ вже такихъ околицъ, де бы не сповняли своѣ культурноє мисіи середъ селянскихъ верствъ хлѣборобскѣ товариства.

Такъ якъ для ширеня освѣты закладають ся просвѣтнѣ товариства, для полѣтично—партиійныхъ цѣлей полѣтичнѣ товариства, а зновъ ремѣсники, фабриканты, купцѣ, робітники, учителя, священники, урядники и инши закладають своѣ товариства для обороны своѣхъ интересовъ, для полѣпшеня долѣ, такъ такожъ хлѣборобы гуртують ся всюди въ своѣ хлѣборобскѣ товариства для обороны своѣхъ правъ.

У насъ въ Подкарпатской Руси такихъ товариствъ хлѣборобскихъ заведныхъ не было, анѣ колишня мадярска влада не былабы дозволила на вѣтъ руського хлопского товариства. Днесъ вже можно, а нова влада буде попірати. Всюди по селахъ можуть селяне засновувати собѣ господарскѣ товариства, а **всѣ тѣ товариства можуть злучити ся въ одно господарске товариство**, въ якомъ бы єдналибъ ся широкѣ селянскѣ масы въ оборонѣ своѣхъ интересовъ. Отсе была бы одна сильна селянска організація. Въ тихъ товариствахъ будуть могли селяне сходити ся, радити надъ поправою селянской долѣ, читати господарскѣ ци инши книжки та газети, давати починъ до за-

сновування сполокѣ, инициативу до спѣльноѣ оборони селяньскихъ интересовъ. Словомъ такѣ товариства будуть осередкомъ житя нашого хлѣборобского стану, осередкомъ до поступу хлѣборобства въ цѣлой Подкарпатской Руси.

Згуртованѣ въ такѣ сильнѣ товариства селяне иншихъ краѣвъ мають не малый впливъ на соймы и парламенты, на ухвалы добрыхъ для селянь законѣвъ, словомъ на цѣлое державное житѣе.

И такѣ товариства мусять у насъ розвинути ся по селахъ. А державна влада дбаючи про розвитокъ господарскій Подкарпатской Руси буде помагала селянамъ ѣхъ засновувати и радо буде витати закладанье такихъ товариствъ по селахъ. Але ѣхъ вартѣсть мусить зрозумѣти цѣле громадянство, всѣ интелѣгентнѣ версты и мусять зновъ такожъ на себе взяти инициативу въ закладаню тихъ товариствъ, а тымъ самымъ причиняти ся до двигнення хлѣборобской культуры, зужиткованя всѣхъ тыхъ скарбѣвъ, якѣ лежать ще неткненѣ въ Подкарпатской Руси, а тымъ самымъ причиняти ся до добробыту хлѣборобского стану.

Отсе праця, яку буде треба доконати на Подкарпатской Руси вже въ початкахъ. Она не легка. Та при повномъ довѣрю населеня до влады а влады до населеня и при взаѣмной подмозѣ она выдасть найлучши овочи, добро селянь, богатство краю. Розумѣе ся найдуть ся люде, котрѣ скажуть, що то все не для нашего селянина. Та ѣмъ можна коротко одповѣсти: Песимисты ще нѣчого доброго не зробили, але оптимисты вже дуже богато, и одъ оптимистовъ та правдивыхъ народныхъ людей працѣ выйде будучность Подкарпатской Руси.

II
11-62451

00000

12

664912

И

ру

И

И 62.451